

ՏԵՐ ԵՒ ՏՆՕՐԵՆ
ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՇԱՀՆԱԶԱՐ

ԽՐԱԳՐԱՏՈՒՆ

ՊՈԼՍ, ՂԱԼԱԹԻԱ, ԷՍԳԻ ՊԱՆԻ ՕՍՄԱՆԻ

Խմբագրութեան ուղղութեամբ նամակ կամ այլ գրութիւն
ետ չի դարձուիր

Bureaux du Journal HAÏRÉNIK

GALATA, ancien local de la BANQUE IMP. OTT.

CONSTANTINOPLE

10 ՓԱՐԱՅ

ՀԱՅՐԵՆԻԿ

ՕՐԱԳԻՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԴՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

10 ՓԱՐԱՅ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ			
Պարոյ համար	300	75	ՊՐԶ. Մէքիտ
»	150	40	»
Գաւառներու	300	100	»
»	150	50	»
»	75	25	»
Օտար երկիր	300	25	Քրանք
Թուական	300	10	Րուպլի

Թղթատարի ծախքը խմբագրութեան վրայ
[Գրամի փոխարէն փոստայի փուլ կ'ընդունուի, 115 ՊՐԶ.
փոստայի փուլը 100 ՊՐԱԶԻ տեղը]

غلطه اسكى باق عانيد
حيره نيك غزه سى اداره سنه

ՄԵՐԿ ՊԱՏԵՐԸ

Գրուած Գրութիւնը Ս. Պատրիարքին ընկերութեանը յատկացած տունը կը կահաւորուի, ու երբ «ինչ» որ պէտք էր աւելնէր ըստի՝ Պատրիարքը դիւանները պիտի անցնէ նոր ընկերութեանը։ Սակայն կրնանք, առանց շատ սխալելու հաւանականութեան, ըսել թէ այդ «ինչ» որ պէտք էր «ինչ» մէջ գեղարուեստական բան մը, օրինակի համար մէկ երկու պատկեր մտցնել ո՛չ մէկուն մտքէն անցած ըլլալու է։ Այս մտաւորութիւնը այս պարագային մէջ շատ մեղադրելի չէ, նախ անոր համար որ դժուար է անմիջապէս յարմար պատկերներ գտնել։ Ու ասիկէ դատ միթէ «ի սկզբանէ անտի» Պատրիարքարանին մեծ դահլիճը «մօրէ մերկ» պատերով չի՞մար. այս վարժութիւնը ունենալով ա՛լ ո՞վ մտաբերէ թէ Պատրիարքին մասնաւոր բընականութեան գեղարուեստական դըրօյմ մը դարձնելու պէտք կայ։

Մեր Պատրիարքարանին դահլիճին մերկութիւնը արդարեւ անմասն երեւոյթ մըն է։ Մտիւր ուրիշ հասարակութեանց կրօնական պաշտօնատուները եւ սրահներուն, դահլիճներուն, սենեակներուն մէջ կը տեսնեն պատերէն կախուած մեծ կամ փոքր իւզաներով որոնք կը ներկայացնեն այդ հասարակութեան եկեղեցիին մեծամասն պետերը, իրենց յատուկ կրօնական յիշատակները, եւ կամ մեծ պատկերահաններու գործերէն ընդօրինակութիւններ եւայլն։ Միայն մեր Պատրիարքարանին է որ բացառութիւն կը կազմէ. եւ անշուշտ այս պարագային համար չէ որ պիտի կրնանք ըսել «բացառութիւնները միշտ յարգելի են»։

Եթէ այս երեւոյթին վրայ քիչ մը ուշադիր մտածենք, պիտի տեսնենք թէ տարօրինակ պիտի թուէր եթէ ասոր հակառակին հանդիսատես ըլլայինք։ Ինչ որ են հասարակութեան մը բարքերը, տանը մէջ ապրելու եղանակը, գեղարուեստական ճաշակը, իր պաշտօնատուներն ալ քիչ շատ բաժին մը ունին այդ ընտանեկան կեանքին։ Երբ Յունաց Պատրիարքը կամ ուրիշ օտարազգիներ մեր Պատրիարքարանին դահլիճէն դուրս ելլեն առանց վարանելու կրնան գուշակել թէ Հայոց տուններն ալ կը նմանին իրենց Պատրիարքարանին։ Ու միթէ կը պիտի չէնք այս երեւոյթութեամբ։ Ինչու. Ո՛չ մէկ հայ որբան ալ որ «աղնուալուք» ըլլայ անախորժ տը պատրուածեան մը ներքեւ չի գլուխուրդը։ Պատրիարքարանին մերկ դահլիճն ներս մտած տեսնէ, վասն զի աչքը արդէն վարժած է այդպիսի մերկութեան։

Մեր մէջ թողունք միշտ ունեւոր գաւազանը, բաւական ունեւոր համարուողներն ալ երբեք պէտք չեն զգար գեղարուեստական զարդարանքի։ Այո՛ կը գտնուին մէկ քանի հողի որոնց սրահներուն մէջ պատկերներն զանազան, ընդհանրապէս Այս

վաղուրդի վիճակահանութենէ մը շահուած—կամ մէկուն եւամբ աժան գնուած ըլլալով— կրնայ ըլլալ նաեւ որ երկրորդական մէկ քանի բաներ ալ գտնուին 5-10 ոսկինոց պատկերներ. բայց Եւրոպա դաշտը մեր այսքան Հայերէն ո՛րը 500 կամ 1000 ոսկինոց պատկեր մը գտնելու բերած իր սրահը կախած է։ Ո՞վ հայ պատկերահաններուն յատկապէս նկարել տուած է ո՛ր է գեղեցիկ նկար մը։ Շատ շատ տան տէրերուն դէմքերը կտաւին վրայ աժանկէկ անմահացնելու փորձութիւնը ունեցած են ոմանք. ասոնք ալ մատի վրայ կը համրուին։

Մենք գեղեցիկ կարօտը չենք քաշեր ուստի և գեղարուեստներն ալ մեր մէջ կը յետադիմեն։ Այս «յետադիմութիւն» բառը սխալ չէ վասն զի բաղդատմամբ հին ատեններու եթէ մենք մտքի մշակութեան զանազան ճիւղերու մէջ բաւական յառաջացած ենք, ընդհակառակը նկարչութեան մէջ ետ ետ կ'երթանք։ Մեր հիմնական պատկերահանները իրենց նախորդներէն աւելի խեղճ վիճակի մէջ են, ու նորեք ալ հասնելու վրայ չեն։

Մեր հին տունները յիշողները կրնան մտքերնուն տալեւ բերել թէ անոնց սրահները, սենեակները մեծ մասամբ զարդարուած էին պատերուն վրայ յիշուած իւզաներով։ Դուռեր, ծաղիկներ, կենդանիներ, երբեմն գէմքեր կը զարդարէին պատերը, ձեղունները. ան ատենին ներկերէնը ճարպիկ էին ու աղէկ ալ կ'աղէկէին։ Այդ տեսակ նկարչութեան արուեստը ժամանակին հետ սկսաւ իյնալ, մասնաւորապէս անոր համար որ պատի չողողուն թղթերը տարածուեցան մեր մէջ։ Այս եպիպայէն օրինակեցինք պատի թղթերը բայց ուշադրութիւն չընքնք թէ անոնք այդ թղթերուն վրայ գեղեցիկ չըլնանակներ ալ կը կախնէին։ Հիմնական ունեւոր հայերը գեղարուեստական գործերու ստակ չեն ի տար, վասն զի անոնց պէտքը չեն զգար։ Շատ ուսմիկ մարդիկ եթէ պարագաներու բերմամբ կը հարստանան մտքերին նոյնն է ինչ որ էր առաջ. ժամանակը թերեւս իրենց զակները աւելի գեղարուեստաւոր ընէ, թէեւ ասոր ալ ակներեւ նըշանները բաղնաթիւն չեն։

Այսպէս ահա մեր բարքերուն համեմատ «զարդարուած» Պատրիարքարանի դահլիճ մը ունինք։ Դահլիճ մը թաւապատ աթոռ, այս է մեր բոլոր պերճանքը թէ՛ տուններուն մէջ, թէ՛ Պատրիարքարանին մէջ։

Ի՛նչ մը փոփոխութեան փափագող չըլլա՞նք։ Մեր մէջ կան մէկ քանի պատկերահաններ որոնց տաւ զանգը կրնայ «գոհացողիչ» համարուել, եւ անոնցմէ ալ ոմանք այսօր Պոլսէն ձգած մեկնած են, վասն զի «գործ չի կայ»։ Ինչու չի դիմել անոնց եւ խնդրել, արժանաւոր վարձատրութեամբ մը, մեր եկեղեցւոյն պատկերահանութեան նկարներէն

առնուած քանի մը պատկերներ, ինչպէս նաեւ հանդուցեալ կաթողիկոսներու, Պատրիարքներու պատկերները որոնք լուսանկարներու վրայ միայն մնացած են. ահա՛, նուէրներ որ շատ վայելչութեամբ կրնան Պատրիարքարանին ընել քանի մը անձեր միանալով։ Եւ աւելի առաջ երթալով կարելի չէ՞ որ կամայ կամայ զգացուի։ Օրինակը ասոր փոխարէն է, նամանականք մեր մէջ։ Որ հայը որ նախաձեռնութիւն ունենայ իր նըկարներովը դրացին «բարի նախաձեռն» շարժելու, մեծ ծառայութիւն մը պիտի մատուցանէ մեր գեղարուեստական զարգացման։ Եւ չի մոռնալք թէ մենք նկարչութեան համար ալ ընաճիր շատ յատուկութիւններ ունինք, բայց ի՞նչ օգուտ, որ բան մը չենք ընել արուեստագէտներուն համար եւ կը յուսահատեցնենք պատանիները գեղարուեստի առաջընթացը մոռնել։

Ն Ա Ն Ս Ի ՎԱՐՈՒՆԻ ՊԱՏՐԱՍԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Պ. Ս. Խ. մեզ զրկած է նամակի մը ծոցով մէկ ոսկինոց պանքտոն եւ 4 զրուշի գրոշմանովով, զոր վճարած են հինգ էրկիմարդ եւ մէկ կին, որ անծանօթ մնալ կ'ուզէն։

ՎԵՐՁԱՆԱԼԻ ԽԵԴԻՐ ՍԵ

Տրապիզոնէն կը ստանանք հետեւեալ յայտարարութիւնը, որուն ինը ստորագրողներուն անունները առ այժմ ծածուկ կը պահենք. ասոր հետ կը հրատարակենք նաեւ ուսուցիչներու կողմէ գրուած երկար նամակի մը մէկ մասը։ Այս երկու գրութիւնները կը լուսարոնեն Տրապիզոնի խնդիրը եւ ալ չարի չեն թողար որ այսուհետեւ անով ալ եւս զբաղինք։ Որովհետեւ կը մտածենք որ Տրապիզոնի նման քաղաքի մը հայ ժողովուրդը ինքն ալ ճիշդ մը ընելու է իր գործերը կարգադրելու, առանց պէտք ունենալու դրանք եւ կամ յորդորի մը։ Մանկութիւնը ամէն տեղի վիճակը ըլլալու չէ։

Որպէս թէ ուսուցիչներու ամսական պահանջելու բանակոտի առթիւ Առաջնորդարանին փակուած տեղի ունեցած է այդ բոլորովին սխալ է, ահա իրողութիւնը, Հրաւեր եղած էր դատական ժողովին անդամներուն մայիսի 13ի նիստին ներկայ գտնուիլ, եւ չընտրել ասարած Բաղաքական ժողովին ու Մարդկային տեղը նոր մարմիններ ընտրել։

Որպէսզէն օրը կը կտարտի Բաղաքական ժողովին ընտրութիւնը, բայց յետոյ քուէարկողները կը տեղեկանան թէ մայիս 13ի նիստին մասնակցած էին նաեւ 3 հողի որ անգամ ըլլալէ դադարէին եւ քուէ տալու իրաւունքն զրոյցուած է։ Նմանապէս թէ այդ երեք ասորին քուէներուն չնորհիւ միայն նոյն քաղաքական ժողովը մեծամասնութիւն չափած էր. ստուգուեցաւ նաեւ թէ այդ 3 հողիին պէս դադարեալ չորրորդ նախկին անգամ մը, երբ քուէարկութեան մասնակցելու հրաւեր ստացաւ անմիջապէս գրաւոր բողոքով մը մերժած էր զորեւ այդպիսի տարկումներն ունեւոր

զգուշացուցած էր միւսներուն ալ նկատմամբ, բայց եղիչէ վարդապետ Լաւազոն համարած էր խղիւղ բողոքին ձայնը եւ ժողովը անտեղեակ պահել այս մասին։

Ուստի, Գաւ. ժողովին յաջորդ նիստին մէջ ընկանաւար երեւան կը հանուի գործուած ասորինուծիան խնդիրը։ Այս մասին բացուած վիճարանութիւնը, որ հրապարակ պիտի հանել ճշմարտութիւնը քննադատուած Բաղ. ժողովին ատենապետին ու ընկերներէն ոմանց ջգերուն կը դպչի։ Նիստը չփոխութեան կ'ենթարկուի, եւ ասոր վրայ հրաժարած ըլլանք յայտարարելով կը մեկնին սրահէն։

Ահա՛ այս միջադէպին առթիւ պատահեցաւ Առաջնորդարանին փակուած տունը համար գէթ զղջում մը չյայտնուիլ։

Գաւ. ժողովին առջեւ հրաժարած ըլլանք յայտարարող Բաղ. ժողովին անդամներէն միայն երկուքը պահեցին խօսքերին, հրաժարած են եւ կը մնան հրաժարեալ, իսկ միւսները կը շարունակեն պաշտօնավարել։ Սակայն քանի որ հրաժարականներն մերժուած չէ ինչպէս կրնան մնալ գործին պիտի։ Արդ ե՞րբ կ'ընտրուի հրաժարող մը եւ հրաժարող մը նոյն բաներն են, նոյն իրաւունքն ու նոյն պարտականութիւնը ունին։ Տարբերութիւն մը գտնուելու է այս երկու տեսակին մէջ։ Ասիկա զեղծում մըն է, եւ որպէս զի շարունակուի, չեն ուզեր նստի հրաւիրել Գաւառական ժողովը։ Օրէնքի ձայնը լսելի ընել տալու համար մենք հրապարակաւ խնդիր կը ներկայացնենք հանրութեան եւ Ազգ. Պատրիարքարանի դատաստանին։

Անգամ Գաւ. Հնգ. ժողովին (ինք ստորագրութիւն)

Ձեզ յայտնի է թէ զուտ մանկավարժական սկզբունքի մը առթիւ վէճ ինկաւ Տրապիզոնի ուսուցչական ժողովին եւ վարչութեան միջեւ։

Վարչութիւնը, այս գործէն նեղացած ըլլալով, իրեն պատիժ ուզեց զեղչել դասատուներուն ամսականները, ամսականի զեղչի ինչոքը երբ երեւան եկաւ, ուսուցիչները զորոգեցին այս անիրաւութեան դէմ, ըսելով «մեր ունեցած կ'ուրիշ լոկ գաղափարի կ'ուրիշ մըն էր եւ ոչ թէ ներթափանցի»։

Ասոր իբր պատասխան ժողովին Ատենապետը ըսաւ. — Կամ պէտք է զեղչէ՞ք մեր ամսականներէն 3ը եւ կամ փառա ըսուածը պիտի չստանաք երբեք. իր պատճառակցներն ալ ծիծաղ մը բրցուցին երբ ուսուցիչները մանկավարժական բառը կ'արտասանէին։

Ուսուցիչներուն հանած կոխն էր. — «Աշակերտներուն թիւանշան տա՞նք թէ չտանք»։

Վարչութեան հանած կոխն էր. — Դատաստաններուն իրենց ամսականը տա՞նք թէ չի տանք։

Ներկա տարբեր բաներ էին ասոնք։ Արեւմտականներու պահանջը պատճառ չէր եղած չփոխութեան կամ առաջնորդարանի փակմանը։

ՊՈԼԻՍ ՈՒ ԱՓՐԻԿԻԻ ՆՄԱՐԸ

Սըր Էսկար Վինսթընթէ ամէն բան կրնայ սպասուիլ, նոյն իսկ անակնկալներ, Օսմ. Պանթալիս տնօրէնը, որ այս օրերս մեկնեցաւ Պոլսէն Եւրոպա երթալու համար, չպիտի մնայ հոն, այլ անկէ պիտի երթայ Ափրիկէի հարաւային ծայրը մինչեւ Թաւանալ, ուր Անգլիացիները մէկ քանի տարի ի վեր կը շահագործեն ոսկիի հարուստ հանքեր։ Սըր Էսկար մտադրած է այս հանքերու վրայ ալ գործ մը բնել եւ անոր մէջ բաժին մը հանել Օսմ. Պանթալիսին։ Պոլսէն մեկնելուն նպատակն է կաղմուլ մշտնադաւ որ Օսմ. Պանթալիսին հետ գործակցի այս նոր ձեռնարկին մէջ։

ԴՊԻՐ ԿՈՅՍԵՐԸ

Մեր եկեղեցիին դպրութիւնն ու ժամատարութիւնը այժմ յատկացուած են միայն արական սեռին, բայց մեր եկեղեցական պատմութիւնն ու տեղ տեղ մնացած սովորութիւնը կը հաստատեն թէ կոյսերն ալ դպրութիւն կ'ընէին եւ կեղեցիին մէջ։ Զորրորդ դարուն Լուսաւորիչ Հայրը կուսաստան մը հաստատած է, ուր «հաւատարմ կոյսեր» կը սաղմոսէին, եւ անկից յետագայ դարերուն ալ կուսանցներն անպակաս եղած են Հայոց մէջ։ Այս դպրութիւնը զեռ պահուած է Արեւմտեան հայոց մէջ, կուսանցներու մէջ ամէն մաղթանք եւ արարողութիւն կոյսերը կատարելով։

Այդ սովորութեան անմասն չէ եղած Պարտիզակ ալ, ուր ժամատարութիւնը որոշեալ օրերու մէջ աղջիկները կը կատարեն։ Իսկ աւելի հին օրերուն եւ նոյն իսկ մեր մայրերուն օրով զարդի աղջիկները եղած են դպրի, փոխառաց ալ, բայց մաղթանքներէն, Հիմալայայ սովորութեան միայն Մեծ Պահքի հինգաթի օրերու ժամատարութիւնը աղջիկներուն յատուկ է։ Այս պատճառաւ Մեծ-Պահքի հինգաթի օրերը Պարտիզակցիներուն համար նշանակալի են արժանի օրերէն, վասն զի Մեծ Պահքի հինգաթի օրերու ճաշու ժամագրութեան քահանաները մաղթանքներու միայն կը մասնակցին, իսկ փոխքարող եւ ճաշու դիրք աղջիկները միայն կը կարգան նոյն օրը։

Մեծ է այն օրը առ հասարակ Պարտիզակի իգական սեռին համար։ Ամէն մայրեր իրենց տեղերին կանուխէն կը դուրսն լսելու համար աղջիկներուն զարդը կամ ընթերցուածները. անկախ իրարմէն է այն կիներուն խնդրութիւնը երբ իրենց զակին «ընթերցուած» լսելու բաղդը կ'ունենան. արդէն ուր օր առաջ այն օրերուն պատրաստութիւնը կը տեսնեն զարդին մէջ, իւրաքանչիւր աղջիկ իրեն ընթերցուածի կտորը պատրաստելով միշտ թուրքական գոց ըսելու կարողանայ, Հարկ է ըսել թէ հին ատեն ծնողը վարժապետներուն ինչ նուէրներ տալու փոխարէն իրենց աղջիկը մասնակցի ընելու համար դպրութեան։

Երբ հինգաթի օրը ճաշու առաջին կուշակը կը հնէ, կիներ եւ աղջիկներ խմորին եկեղեցի կը դիմել վայելչապէս զարդարուած, իսկ նորագասն հարսն այս պահուս առիթ կ'ունենան տնէն դուրս ելլել, նազեղածով քալածով զիմը եկեղեցի, հարսանեկան քաղը իրենց գլխին վրայ։ Ոսկիներու չարքը վերնուս կախուած, ոսկի գլխարկով պարզ կը տեսնուի ամէն կոյսերու եւ հարսերու ականջին կախուած, եւ քոյն զգոյն նարստները գլխուն կապուած։ Առաջ, աւելի պարզօրէն հագուած կ'երթային եկեղեցի. ժամանակին հետ մեկ-մեկ պահապանութիւնը հոն ալ մտաւ։

Ժամերգութիւնը լսարանի ձեւ կ'ուսնէ, եւ գիւղին քարոզիչ վարդապետը կուգայ քարոզել կիներուն։ Պարտիզակցի ի կիներու ունի նաեւ կիրաւիօրեալ լսարան մը, ուր կը հաւաքուին ամէն կիրակի զարդոյն մէջ, եւ հոն կ'երգեն շարական եւ ուրիշ հոգեւորական երգեր, իսկ զիւրիս քարոզիչն ալ կը խօսի իրենց քարոզ։ Այս Լսարանը Պարտիզակցի կիներուն համար մեծ օգտակարութիւն ունեցաւ հոգեւորապէս։ Լսարանի վերահսկողն է Տ. Ներսէս քահ. Ղազարոսն որ իր մինչեւ ցայժմ լսարանին համար տարած խնամքովը կիներուն համար մտադրեց վայելած է, եւ պիտի վաւելի միշտ։ Լսարան յաճախող կիները քարոզական ջանքեր ալ ունեցած են, կարեւոր դուռ մը հաւաքելով իրենց ընտելի իրաւարար Ս. Բաղդասար եկեղեցւոյն։

